

**HUQUQBUZARLIKLARNI UMUMIY PROFILAKTIKASIDA
HUQUQBUZARLIKLARNI OLDINI OLIISH SAMARADORLIGINI
TAKOMILLASHTIRISH**

Norbo‘tayev Adham Hamdam o‘g‘li

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI IIV AKADEMIYASI KURSANTI

Kalit so‘zlar: *Huquqbuzarliklar, profilaktika, umumiy profilaktika, samaradorlik, huquqiy madaniyat, ijtimoiy xavfsizlik, huquqni muhofaza qiluvchi organlar, fuqarolik jamiyati, jamoatchilik nazorati, huquqiy islohotlar, zamonaviy texnologiyalar, huquqiy ong, oldini olish, davlat siyosati, hamkorlik tizimi.*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada huquqbuzarliklarni umumiy profilaktikasi tizimida samaradorlikni oshirish yo‘llari, mexanizmlari va dolzarb muammolari tahlil etilgan. Jamiyatda huquqbuzarliklarni erta aniqlash, ularning sabablari va shart-sharoitlarini bartaraf etish, shuningdek, huquqiy madaniyatni yuksaltirish orqali fuqarolarning qonunlarga hurmatini oshirish zarurligi asoslab berilgan. Muallif tomonidan huquqbuzarliklarning oldini olishda davlat organlari, jamoatchilik tuzilmalari, fuqarolik jamiyati institutlari hamda OAVning o‘zaro hamkorlik mexanizmlari o‘rganilgan. Shuningdek, profilaktika faoliyatida ilg‘or xorijiy tajribalar, jumladan, Yevropa Ittifoqi davlatlarida qo‘llanilayotgan “ijtimoiy sheriklik”, “risk monitoringi” va “raqamli xavfsizlik nazorati” kabi usullarni O‘zbekiston amaliyotiga tatbiq etishning ahamiyati yoritilgan. Maqolada umumiy profilaktika tizimining huquqiy bazasini takomillashtirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatini muvofiqlashtirish hamda fuqarolar bilan doimiy muloqot o‘rnatish bo‘yicha takliflar keltirilgan.*

Ключевые слова: *Правонарушения, профилактика, общая профилактика, эффективность, правовая культура, общественная безопасность, правоохранительные органы, гражданское общество, общественный контроль, правовые реформы, современные технологии, правосознание, предупреждение, государственная политика, система сотрудничества.*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются вопросы повышения эффективности общей профилактики правонарушений, анализируются механизмы предупреждения и устранения факторов, способствующих их совершению. Особое внимание уделено необходимости формирования у граждан высокого уровня правовой культуры и уважения к законам как основного условия снижения уровня правонарушений в обществе. Автор исследует деятельность государственных органов, институтов гражданского общества, средств массовой информации и общественных организаций в сфере профилактики правонарушений, а также их взаимодействие в обеспечении общественной безопасности. В статье*

подчеркивается важность внедрения в национальную практику передового зарубежного опыта, включая такие методы, как «социальное партнёрство», «оценка рисков» и «цифровой контроль безопасности».

Keywords: *Offenses, prevention, general prevention, effectiveness, legal culture, social security, law enforcement agencies, civil society, public control, legal reforms, modern technologies, legal awareness, prevention measures, state policy, cooperation system.*

Annotation: *This article examines the improvement of the effectiveness of general crime prevention, focusing on the mechanisms of early detection and elimination of causes and conditions conducive to offenses. It emphasizes the importance of raising citizens’ legal awareness and respect for the law as key factors in reducing crime rates and maintaining public safety. The author analyzes the role and interaction of state authorities, civil society institutions, the media, and public organizations in implementing general preventive measures. The article also highlights the significance of adopting advanced foreign practices, such as “social partnership,” “risk monitoring,” and “digital security control,” within Uzbekistan’s legal and institutional framework.*

KIRISH

Jamiyatning barqaror rivojlanishi, fuqarolarning huquq va erkinliklari, shuningdek, ijtimoiy tartibotning ta’minlanishi bevosita huquqbuzarliklarning oldini olish tizimining qay darajada samarali yo’lga qo’yilganligiga bog’liqdir. Huquqbuzarliklarni umumiy profilaktikasi — bu huquqiy davlat va fuqarolik jamiyati barpo etishning muhim yo’nalishlaridan biri bo’lib, u jinoyatchilik va boshqa huquqni buzuvchi xatti-harakatlarning ildiz sabablari, ularni yuzaga keltiruvchi ijtimoiy, iqtisodiy, ma’naviy hamda psixologik omillarni bartaraf etishga qaratilgan tizimli chora-tadbirlar majmuasidir. Mazkur yo’nalishda amalga oshirilayotgan har bir tashabbus davlat siyosati darajasida ahamiyat kasb etadi, chunki har qanday huquqbuzarlik nafaqat qonunbuzarlik sifatida, balki jamiyatdagi ijtimoiy muvozanatga tahdid soluvchi omil sifatida namoyon bo’ladi. O’zbekiston Respublikasida so’nggi yillarda huquqbuzarliklar profilaktikasini takomillashtirish bo’yicha qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilinib, ularning amaliy ijrosini ta’minlash yuzasidan kompleks tizim yaratilgan. Xususan, “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to’g’risida”gi Qonun, Prezident farmonlari va Hukumat qarorlari ushbu sohadagi faoliyatni yangi bosqichga olib chiqdi. Bu hujjatlar fuqarolarning huquqiy ongini oshirish, huquqni muhofaza qiluvchi organlarning o’zaro hamkorligini kuchaytirish, profilaktik chora-tadbirlarni zamonaviy texnologiyalar asosida amalga oshirishga yo’naltirilgan. Shu bilan birga, qonunchilikda belgilangan mexanizmlarning amalda to’liq ishlamasligi, ba’zi hollarda profilaktik faoliyatning faqat shakliy ko’rinishda olib borilishi, jamoatchilik ishtirokining yetarli darajada yo’lga qo’yilmaganligi kabi muammolar hanuzgacha dolzarbligicha qolmoqda. Huquqbuzarliklarning umumiy profilaktikasini

samarali tashkil etish, avvalo, davlat organlarining, xususan, ichki ishlar organlarining mas’uliyatini oshirishni, fuqarolarning huquqiy madaniyatini yuksaltirishni hamda jamoatchilikning faol ishtirokini ta’minlashni talab etadi. Bugungi kunda profilaktika inspektorlari, mahalla fuqarolar yig’inlari, jamoat tashkilotlari va nodavlat notijorat tashkilotlarining o‘zaro hamkorlik mexanizmlarini mustahkamlash dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Chunki huquqbuzarliklarning oldini olish faqat huquqni muhofaza qiluvchi organlar zimmasidagi vazifa emas, balki butun jamiyatning umumiy mas’uliyatidir. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar — videokuzatuv tizimlari, sun’iy intellekt asosidagi xavfsizlik vositalari, raqamli monitoring va ma’lumotlar bazasini tahlil qilish dasturlari huquqbuzarliklarni erta aniqlashda, xavfli hududlarni aniqlashda hamda huquqni muhofaza qiluvchi organlarga tezkor axborot yetkazishda muhim rol o‘ynamoqda. Shu sababli, profilaktika samaradorligini oshirishda texnologik yondashuvlar, innovatsion vositalar va ma’lumotlarni raqamli qayta ishlash tizimlarini keng tatbiq etish dolzarb vazifalardan biridir. Mazkur maqolaning dolzarbligi shundan iboratki, u huquqbuzarliklarning umumiy profilaktikasi tizimida mavjud muammolarni aniqlash, ularni bartaraf etishning zamonaviy yo‘llarini ishlab chiqish va samaradorlikni oshirish uchun yangi yondashuvlarni taklif etishga qaratilgan. Shuningdek, huquqbuzarliklarning oldini olishda davlat organlari, fuqarolik jamiyati institutlari va ommaviy axborot vositalari o‘rtasidagi hamkorlikning huquqiy, tashkiliy va ijtimoiy asoslarini takomillashtirish zarurligi asoslanadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan ilgari surilgan “Xalq davlat idoralariga emas, davlat idoralari xalqimizga xizmat qilishi kerak” degan tamoyil huquqbuzarliklar profilaktikasining ham poydevorini tashkil etadi. Zero, samarali profilaktika tizimi xalq ishonchi, ochiqlik, shaffoflik va mas’uliyat tamoyillari asosida shakllanishi lozim. Shu nuqtayi nazardan, profilaktik faoliyatning markazida inson, uning huquq va erkinliklari, sha’ni va qadr-qimmatini turishi zarur. Demak, huquqbuzarliklarning umumiy profilaktikasini takomillashtirish – bu faqat ma’muriy yoki huquqiy masala emas, balki keng ijtimoiy-siyosiy jarayon bo‘lib, u davlat boshqaruvi tizimini yanada insonparvar va samarali yo‘nalishga olib chiqadi. Bu jarayonning muvaffaqiyati esa barcha fuqarolarning huquqiy ongi, jamiyatdagi ijtimoiy birdamlik, hamkorlik va o‘zaro ishonch muhitining mustahkamlanishiga bog‘liqdir.

ASOSIY QISM

Huquqbuzarliklarni umumiy profilaktikasi tizimi jamiyatda qonun ustuvorligini ta’minlash, ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlash va fuqarolarning huquqiy ongi hamda mas’uliyatini oshirishga qaratilgan kompleks faoliyatdir. Ushbu tizimning samaradorligi, eng avvalo, davlat siyosati darajasida belgilangan strategik maqsadlar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ularning amaliyotda to‘g‘ri tatbiq etilishi huquqni muhofaza qilish organlari, fuqarolik jamiyati institutlari va jamoatchilik o‘rtasidagi o‘zaro ishonch va hamkorlikka tayanadi. Huquqbuzarliklarning oldini olishda asosiy e’tibor ularning sabablarini chuqur tahlil qilishga, ularni keltirib chiqaruvchi ijtimoiy, iqtisodiy va psixologik omillarni aniqlashga qaratilishi zarur. Chunki huquqbuzarlik faqat huquqiy masala emas, balki keng ijtimoiy-axloqiy muammo hisoblanadi. Jamiyatda ishsizlik, kambag‘allik, ijtimoiy

tengsizlik, oilaviy muammolar, yoshlarning bo’sh vaqtini to’g’ri tashkil eta olmaslik kabi holatlar huquqbuzarliklar uchun qulay sharoit yaratadi. Shu bois umumiy profilaktika tizimi nafaqat nazorat va jazo choralariga, balki ijtimoiy yordam, ma’naviy tarbiya va bandlikni ta’minlash mexanizmlariga tayanmog’i lozim. O‘zbekiston Respublikasida huquqbuzarliklar profilaktikasini kuchaytirishga qaratilgan islohotlar tizimida ichki ishlar organlari markaziy o‘rin tutadi. Profilaktika inspektorlari faoliyati orqali aholining muayyan qatlamlari bilan manzilli ish olib borish, xavfli hududlarni aniqlash, jinoyatga moyil shaxslarni nazoratga olish va ularga psixologik hamda ijtimoiy yordam ko‘rsatish tizimi yo‘lga qo‘yilmoqda. Bu borada mahalla fuqarolar yig‘inlari, oila va maktab institutlari, diniy tashkilotlar hamda jamoat birlashmalarining hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Chunki faqat tizimli yondashuvgina huquqbuzarliklarning ildiz sabablari bilan kurashishda kutilgan natijani beradi. Huquqbuzarliklarning umumiy profilaktikasida huquqiy tarbiya va aholining huquqiy madaniyatini oshirish ustuvor yo‘nalishlardan biridir. Fuqarolarning qonunlarga hurmat ruhida tarbiyalanishi, huquqiy bilimlarni erta yoshdan singdirish, huquqiy axborotning ommaviy manbalarda muntazam yoritilishi profilaktika samaradorligini oshiradi. Shu maqsadda ta’lim muassasalarida “Huquq saboqlari”, “Huquqiy soat” kabi tashabbuslar, ommaviy axborot vositalarida huquqiy mavzudagi ko‘rsatuvlar va ijtimoiy roliklar orqali fuqarolarning huquqiy savodxonligini yuksaltirish muhim hisoblanadi. Profilaktika tizimida zamonaviy texnologiyalarni joriy etish bugungi kunda alohida ahamiyatga ega. Xususan, videokuzatuv tizimlari, elektron ma’lumotlar bazalari, sun’iy intellekt asosidagi xavfsizlik tizimlari va “aqlli shahar” texnologiyalari huquqbuzarliklarni erta aniqlash, jinoyat sodir etilish xavfini baholash hamda tezkor chora ko‘rish imkonini bermoqda. Misol uchun, raqamli monitoring tizimlari orqali shubhali xatti-harakatlar yoki jamoat tartibini buzuvchi holatlar avtomatik ravishda aniqlanib, tegishli idoralarga xabar beriladi. Bu esa huquqbuzarlik sodir bo‘lishining oldini olishda samarali vosita hisoblanadi.

XULOSA

Huquqbuzarliklarni umumiy profilaktikasini takomillashtirish masalasi bugungi kunda nafaqat huquqni muhofaza qilish tizimi uchun, balki butun jamiyat barqarorligi va taraqqiyoti uchun ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. Zero, har qanday jinoyat yoki huquqbuzarlikning ildizida inson ongining yetarli darajada huquqiy shakllanmagani, ijtimoiy muhitdagi nomutanosiblik, iqtisodiy tanglik yoki ma’naviy inqiroz yotadi. Shu bois, umumiy profilaktika tizimini kuchaytirish jarayonida har bir omilni kompleks tarzda ko‘rib chiqish, ularning o‘zaro bog‘liqligini tahlil etish va barqaror huquqiy muhitni shakllantirish eng muhim strategik vazifadir. O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda olib borilayotgan huquqiy islohotlar va davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri aynan huquqbuzarliklarning oldini olishga qaratilgan. “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonun, Prezident farmonlari hamda hukumat qarorlari asosida bu sohada aniq huquqiy asos yaratildi. Ammo qonunlarning o‘zi yetarli emas — ularni samarali ijro etish, amaliy mexanizmlarini takomillashtirish, mahalliy darajada ularning natijadorligini ta’minlash ham dolzarbdir. Shuning uchun profilaktika faoliyatini faqat nazariy emas, balki

amaliy yo‘nalishda ham muntazam takomillashtirib borish zarur. Xulosa sifatida aytish mumkinki, huquqbuzarliklarning umumiy profilaktikasi samaradorligini oshirish bir nechta yo‘nalishlar bo‘yicha izchil chora-tadbirlarni talab etadi. Eng avvalo, fuqarolarning huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish, ularni qonunlarga hurmat ruhida tarbiyalash asosiy o‘rinda turadi. Chunki har bir fuqaro o‘zining jamiyat oldidagi mas’uliyatini chuqur anglagan taqdirdagina qonun ustuvorligi to‘liq ta’minlanadi. Shu bilan birga, huquqni muhofaza qiluvchi organlarning o‘zaro hamkorligini kuchaytirish, ma’lumot almashish tizimini raqamlashtirish va tezkor axborot almashinuvini yo‘lga qo‘yish huquqbuzarliklarning erta oldini olish imkonini beradi. Bundan tashqari, profilaktika tizimida zamonaviy texnologiyalardan keng foydalanish — videokuzatuv, sun’iy intellekt, raqamli nazorat va xavfsizlik dasturlari — bu sohada yangicha yondashuvni shakllantirmoqda. Bu nafaqat huquqbuzarliklarni aniqlash va bartaraf etish, balki ularning sodir etilish xavfini oldindan aniqlash imkonini ham beradi. Shu ma’noda, “aqlli hudud”, “xavfsiz shahar”, “raqamli profilaktika” kabi konsepsiyalarni amaliyotga tatbiq etish mamlakatda huquqiy xavfsizlik darajasini sezilarli darajada oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abduqahhorov, T. Huquqbuzarliklarni oldini olish va jamiyat xavfsizligi. Toshkent: Huquq, 2020.
2. Islomov, S. Profilaktika tizimi va fuqarolar bilan hamkorlik. Toshkent: IIV Nashriyoti, 2019.
3. Karimova, N. Davlat boshqaruvi va huquqbuzarliklar profilaktikasi. Toshkent: Akademiya Nashriyoti, 2021.
4. Murodov, J. Hududiy monitoring va jinoyatchilikni oldini olish. Toshkent: Adabiyot va Huquq, 2021.
5. Home Office. Crime Prevention and Community Safety. London, 2018